

14

A VÁROS RAJONGÓI pár éve még a korszó környékén a régi Dunasor emlékeihez zárandokoltak. Az Európa-szálló, a Kereskedők háza, az Angol királynő tiszta homlokzataiban a Szépítő Bizottmány korát keresték. A Hangli fának árnyékában mélabúval emlegették a parvenü hotelek nélkül oly töretlen vonalú partot és a Dunasor ékességének, Pollack Mihály Redutjának haszontalan pusztulását. Hasonló barbárság napjainkban el sem képzelhető, hajtogatták. Ma már »az emberfőre helyezett diésfény elfakult«, a város rajongóinak, ha megvannak, nincsenek illuziói és az emlékezést sem segítik a művészet emlékei. A ránkmaradt nemes arányú épületek száz békés esztendő után követték a Redutot az értelmetlen rombolás útján. A Dunasor nagy építészeti együttese visszavonult a művészettörténetbe, a magyar klasszicizmus előkelő lapjaira. Sorsa egy lett a város középkori és reneszánsz művészeti emlékeinek sorával. Csak multszázadi mesterek kedves képeiben él tovább, halhatatlanul.

A város végzete a magyar nemzeti romantika főművének, a régi Redut helyén épült új Vigadónak sem kegyelmezett. Feszli Frigyes remeke, a »fektelen fantáziájú és sziporkázó szellemességű« tündérvár, melyet a szokás

VAYER LAJOS

Angol király képe a pesti Vigadón

Oswald angol király
Анг. король Освальд

Oswald, King of England
Le Roi Oswald d'Angleterre

szerint jóindulatú és rosszul tájékozott külföldi kritika kővévált csárdásnak érzett, összeomlott. A régi ragyogás visszfényében magasba emelkedő homlokzata csal, potemkini falként üres romokat takar. A sok szeretettel tervezett díszítések vonalai nyomán, fönt a párkány alatt végigvonuló medaillonok sorában, a magyar mult nagyságainak domborművű képeire bukkanunk. Alexy Károly e reliefjei semmiképpen sem remekművek, csak a regényes történeti szobrászat melléktermékei, de távol a kutató tekintetektől, a homlokzat hatását nem zavarják. Ma senki sem törődik velük, pedig valaha sok gáncs és mulatság tárgya volt az egyik közülük. Mikor a Vasárnapi Ujság az éppen elkészült épület képeit közölte, a következő kommentárt fűzte hozzá: »az oszlopok díszes domborműveit ismerik olvasóink, s hogy képünkön oly kicsiben és tisztán ki nem vehetők, nem csupán a kisdél arányoknak tulajdonítjuk, hanem egyenesen a rajzoló művészt gyanúsítjuk, aki nem akarta, hogy a Közönség Nagy Lajos, Hunyadi János és Hollós Mátyás szobrai mellett — Warula Jakabra is ráismerjen, akit a művész szeszélye világverő nagyjainkkal egyenlő magasságba helyezett.« Jókai Mór a Hon tárcájában gúnyos hangon emlékezett meg az ismeretlen nagyságról. Nem volt egészen igazuk a gáncsolóknak. Pest város történetében, az 1686-i ostrom után, mint első városi bírót, ott találjuk Warula János Jakabot, ki a harmincad-hivatal ellenőréként viselte az újjáépítés megindulása idején oly fontos tisztséget. Ha túlzás is volt őt Zrinyi Miklós és Széchenyi István alakjaival egy szintre emelni, ma már többre tartjuk a hasonló viszonyok között helytálló városi funkcionáriusok történeti jelentőségét.

A LOKÁLPATRIOTIZMUS e kedves esete nem az egyetlen érdekesség e mellképek sorában. A jobbról első Warula után a második medaillonból egy koronás, fátyolba burkolt fejű,

Szilágyi Erzsébet
apokrif arcképe
Апокрифический портрет
Силади Эржебет

Oil-painting of
Erzsébet Szilágyi
Portrait apoeryphe
d'Erzsébet Szilágyi

erős vonású és nemes komolyságú arc tekint le ránk. A dombormű alatt mondatszalagon ott a neve: Szilágyi Erzsébet. A képmás ismerős, nem a derék képfaragó leleménye. Megtaláljuk a polgári kor lakásainak falán, díszes keretben függő litográfiákon is. Grund Vilmos nagyméretű kőrajza »történelmünk kiválóbb nőalakjait« örökíti meg és az emlékekről készen kapott arcképeket hamisítatlan multszázadi arcokká alakítja át. Nem hiába keressük a Szilágyi Erzsébet-képmást a történeti képeskönyvekben sem. Sőt, ha fölütjük Teleki Józsefnek a Magyar Tudományok Akadémia kiváló elnökének a Hunyadiak koráról írott hírneves művét, az egyik kötet címlapja mellett, Axmann József író acélmetszetében tűnik szemünkbe. E metszeten az alak derékig ábrázolt, baljában palmaágot és jogart, jobbában országmát tart, melyen csőrében gyűrűt hordó holló áll. Kétségtelenül e metszetet másolták a népszerű változatok, így a litográfia és a relief is.

De még ezzel a metszettel sem jutottunk el a képmás eredetijéhez. A metszet egy festményről készült, mely nem a romantikus képzelet, sem a historizmus korának szülötte, hanem valóban a Hunyadiak idejéből származik. E festmény 1846-ban tűnt fel, először az orvosok és természetvizsgálók kassa-eperjesi vándorgyűlésén állították ki. Az archaeológia szakosztály tagjai a képben Szilágyi Erzsébetnek, Hunyadi János nejének és

Mátyás anyjának arcképére vélték rátalálni. Nagy volt az öröm, mivel Szilágyi Erzsébetről egykorú és hiteles képmás nem volt ismeretes. A buzgó régészek, kik fáradságtalanul kutattak a magyar mult emlékei után, diadallal fedezték fel és tették közzé a dicső elődöknek országszerte, kastélyokban, kúriákban és a külföld múzeumaiban meglelt képmásait. Érdemes munkájuk eredményeit az itt-ott megesezt tévedések sem csökkentették. Szilágyi Erzsébet képének meghatározása a csőrében gyűrűt tartó holló alakján alapult, mely megegyezett a Hunyadiak regényes címerállatával. A képen az 1500-as dátum és a caduceus — kigyós bot — szignatúra volt látható. A magyar régészet európai híré kiválósága, Pulszky Ferenc értekezett róla és vezette be, mint Szilágyi Erzsébet képmását a magyar közönség történeti tudatába. A kép büszkén szerepelt a különböző kiállításokon és úgy elterjedt és begyökerezett, hogy a Vigadó domborművén az ismerős arc alatt olvasható felirat szinte feleslegesnek tűnhetett a művelt pesti polgárság szemében.

A MÁSO LATOKON és változatokon az alak koronásan, de a többi attributum nélkül, szokott szerepelni. Az

eredeti festményen zavaró mozzanatként ott ékeskedett a jogar és az ország alma is, melyek Mátyás anyját nem illették meg. Ezt azonban még csak elnézték és valahogyan megmagyarázták volna, de a dicsfény, mely csak a szentek feje körül ragyog jogosan és a palmaág, mely a vértanuk jelvénye, semmiképen sem volt a helyén Szilágyi Erzsébet képmásán. Az egyetemes érvényű ikonográfiai törvények végezetül, a nagy népszerűség ellenére is, megdöntötték a kép dicsőségét. Az 1882-i gömörmezei művészeti és régészeti kiállításon történt szereplése után maga Pulszky Ferenc tette jóvá pár évtizede elkövetett tévedését. A kép nem Szilágyi Erzsébetet, a Hunyadiház nagyasszonyát, hanem Szent Oszvaldot, Northumberland vértanu királyát ábrázolja. Szent Oszvaldot illeti a korona, jogar, országalma, palmaág, és a legendájában fontos szerepet játszó és így attributumává vált gyűrűs holló is. A festmény a caduceus jelét használó Jacopo de' Barbarinak, az Itáliából az Alpeseken túlra vándorolt velencei mesternek a műve, mely a multban Magyarországra, az Andrássyak birtokába került és ma, a krasznahorkai vár pusztulásairól hallott hírek után ítélve, nyomaveszettnek tekinthető.

A szent angolszász király kultuszá a középkorban egész Európában elterjedt és egyik legszebb bizonyosága éppen a magyar gótika kiváló alkotásának, a szepeshelyi székesegyház nagyszerű főoltárának szárnyképén, pompás megjelenésű szent alakok díszes sorában található.

Így a Vigadó homlokzatáról, a magyar mult hírességeinek képei közül nem a magyar, hanem az angol történelem egy nagynevű alakja, nem nő, hanem férfi tekint le ránk és szaporítja, ha nem is éppen szántsándékkal, Budapest angol vonatkozású emlékeinek számát. E mulatságos metamorfózis története más szempontból sem okulás nélkül való, mert mutatja az ikonográfiai kritika szükségességét. A magyar ikonográfiának, mely a magyar mult képes emlékeit, a festészet, szobrászat, grafika magyar vonatkozású ábrázolásait gyűjti össze és dolgozza föl, fontos feladata a nemzet nagyjairól egykorú és hiteles arcképek kutatása. A hagyományosan autentikus portréknak tartott arcképek gazdag anyagának megrostálása érdekes eseteket vet fel és nem lehetetlen, hogy hasonló budapesti sétákon még más meglepő »képmással« is találkozhatunk, amelyet a tudományos kritika leleplez.